

A gyermekek jogai, avagy a Janus-Arcú Média

Egy médianevelési program körvonalai

"A gyermeknek joga van a véleménynyilvánítás szabadságára. Ez a jog magában foglalja mindenfajta tájékoztatás és eszme határokra tekintet nélküli kérésének, megismerésének és terjesztésének szabadságát, nyilvánuljon meg az szóban, írásban, nyomtatásban, művészi vagy bármilyen más, a gyermek választásának megfelelő formában."

"Az Egyezményben részes államok elismerik a tömegtájékoztatási eszközök feladatának fontosságát, és gondoskodnak arról, hogy a gyermek hozzájusson a különböző hazai és nemzetközi forrásokból származó tájékoztatáshoz és anyagokhoz, nevezetesen azokhoz, amelyek szociális, szellemi és erkölcsi jóléte előmozdítását, valamint szellemi és fizikai egészségét szolgálják." "... elősegítik a gyermek jólétére ártalmas információk elleni védelmet."

"Elő kell segíteni a gyermek személyiségének kibontakoztatását, valamint szellemi és fizikai tehetségének és képességeinek a lehetőségek legtágabb határáig való kifejlesztését."

"A gyermek tudatába kell vénsni az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok ... tiszteletben tartását."

(ENSZ Gyermekjogi Konvenció 13., 17., 29. cikk)

I. Mi a médianevelés, és miért van rá szükség?

Kezdjük egy közhellyel: a média "helyiértéke" köznapi életünkben a jelek megsokszorozásának és átvitelének beláthatatlan fejlődése folytán egyre nagyobb és nagyobb. A médiumok a felnőtt és a gyermek természetes környezetének, a számunkra adott valóságának részei. Igen, valóság ez "másodkézből", olyannyira, hogy a gyermekek élményei, képzeleti ma már inkább alapulnak egy szekundér média-élményvilág jelenségein, semmint a primér, hús-vér tapasztalatokon.

Az ember hosszú idő óta gyűjti a médiumokkal kapcsolatos élményeit és tudását. A nyelvhasználat, a színház, a rajz, a tánc, a könyv, az audiovizuális médiumok mind-mind hozzátettek valamit az embernek a kommunikációról való sejtéseihez és tudásához. De a tömegkommunikáció valami más! Ez teszi lehetővé, hogy tér- és időbeli korlátok nélkül ugyanazon közlések esetleg ugyanazon pillanatban eljussanak a nézők és a hallgatók megszámlálhatatlan sokaságához. Igen, valóban megkaptuk ezzel a "világra szóló" kommunikáció lehetőségét: nyílt utat a világ nyilvánosságához, a demokrácia továbbfejlesztéséhez. Másrészt azonban éppen ez az ellenállhatatlan nyilvánosság hordja magában egy újfajta kiszolgáltatottság, egy újfajta manipuláció veszélyét. A tömegmédiát által imigyen megváltoztatott és önmagát megváltoztató valóság: lehetőség és kihívás egyszerre.

Egy médianevelési program – amely a ma iskolájából nem hiányozhat, s amelynek koncepciózus megvalósításához Magyarországon is nyilvánvalóan hozzá kell látnunk a médiumok útján történő kommunikáció jelenségeit nemcsak okokkal, formákkal, hatásokkal magyarázza, hanem különböző érdekekkel is, amelyek a közvetített információk kiválasztását, tartalmát s a megformálás módját teljesen meghatározzák.

Arra a kihívásra, amelyet az elektronikus médiumok jelentenek, az oktatásügynek felelnie kell!

Mi a feladat? Kommunikációra képesebb, ítéletalkotásra érettebb embert nevelni. Olyan embert, aki kreatív, a saját és a mások alkotásában örömet leli. A média-nevelés mint önálló principium mindenekelőtt segíti az egyes embert a társadalomban való tájékozódásban, konstruktív-kritikai magatartást alakít ki a közvetítés során megismert jelenségekkel kapcsolatban, s ezzel sokat segíthetünk abban, hogy a médiafogyasztó kiszolgáltatottsága megszűnjék, legalábbis enyhüljön, hogy az "ember és polgár" bensőleg szabadabb legyen.

II. A befogadás és az alkotás a médiapedagógus szemével

1. A gyermek: médiafogyasztó

A gyermek, akárcsak a felnőtt médiafogyasztó. De mennyire az! Nálunk, Magyarországon valószínűleg az a helyzet, hogy a gyermekeknek és a felnőtteknek kell újra, egy más szempontból, mint eddig, felfedezniük a médiumokat. Ennek az újrafelfedezésnek a legfontosabb eleme a tudatosság, amelynek birtokában a médiafogyasztó az előnyöket kihasználhatja, a veszélyeket elháríthatja. Egy olyan iskola lenne jó, ahol a gyerek és a szülő együtt beszélgethetne azokról a valóban érdekes témákról, amelyek életét közvetlenül érintik, s amelyek közül csak találmra említsünk néhányat. (Mindezen és sok más téma pedagógiai programja készen áll, érdeklődőkre, "vevőkre" vár.)

- Családok a reklámokban – és hogyan élünk mi?
- Hősök a képernyőn. Kik ők, és ki vagyok én?
- Tényleg létezik tárgyilagos tévéhíradó?
- Miért is szerepel annyi gyerek a reklámokban?
- Hogyan kell gyorsan, egyszerűen gyerekregényt írni?
- Hogyan "készül" a popsztár?
- Érdekes a comics (?) – de miért? stb.

Valószínű, hogy a médianevelés, egy – mondjuk – "médiatan" nevű tantárgy formájában nem lenne sem igazán népszerű, sem igazán hatékony az iskolában. Talán célravezetőbb a tantervekbe és az iskolai munkába tervszerűen, koncepciózusan beépített elmélet- és tevékenységrendszer az óvodától az érettségig. Az általunk fejlettnak nevezett világ már előbbre tart a médianevelés céljainak megvalósításában mint mi, és az ott felhalmozott tapasztalatok kiünően felhasználhatóak a mi gyakorlatunkban is. A nevelésügynek ugyanazon kihívásokra kell felkészülnie Európa vagy a világ bármely országában, mindenütt, hol a tömegkommunikáció jelenlétével számolni kell.

Mi mindent lenne jó elérnünk egy médianevelési programmal? Nézzük a célrendszer néhány fontos elemét!

- Figyelje a gyermek kritikus és értő szemmel a kommunikációs jelenségeket: tanítsuk meg erre, hogy élete során harmonikus viszonyt alakíthasson ki a médiumokkal.
- Idejében föl kell ismertetnünk a gyermekkel, hogy a tömegmédia fogyasztásorientált magatartást alakít ki benne és mindenki másban is; készüljön föl rá.
- Nem árt, ha a gyermek azt is időben észreveszi, milyen jelentős mértékben befolyásolják a médiumok szabadidő-tevékenységét, – illetve szokásait. Jó, ha rádöbben, mi-

lyen egyetértésben sugallja a szórakoztatóipar és a tömegmédiá a maga szempontjából kívánatos magatartásmintákat.

– Ugyanakkor az is látnia kell a gyermeknek, hogy a médiumok, beleértve a tömegkommunikációt, jelentősen növelik az egyén aktív részvételének lehetőségét a gazdasági, politikai, kulturális életben. Az információ kincs lehet annak kezében, aki érti és értelmezi, kreatív módon felhasználja azt. A gyermeknek tisztán kell értenie, hogy tudásának, szociális, politikai túlélőképességének fejlődéséhez a médiumok is hozzájárulnak.

– A gyermek hamar észreveszi, hogy az állampolgároknak a politikai életben való közvetlen részvételét segíteni látszanak a tömegkommunikáció gombnyomásra működő információhordozói, és valóban segítik is. Ugyanakkor az is igaz, hogy éppen a tökéletesedő technika, mint a mákony elaltatja az emberek aktivitását, károsíthatja testi-lelki egészségét, leszoktatja a közvetlen emberi interakcióban megvalósuló kapcsolatteremtésről, politizálásról, elterelheti figyelmét a valódi konfliktusokról, és a gazdasági vagy a politikai erő foytán uralkodó csoportok politikai manipuláció céljaira használják fel őket.

– De meg kell ismerkedniük a gyermekeknek a médiumfélésekkel is, megformálásuknak, hatásuknak titkaival. Meg kell érteniük, mely tartalmakat, mely céllal mely médiumok közvetítenek a leghatásosabban, és azt is, hogy a látszólag azonos tartalom milyen metamorfózison mehet keresztül éppen a médiummal való manipulációban.

– Fedezze föl a gyermek, hogy a média nemcsak ábrázolja, közvetíti – természetesen fiktív módon – a valóságot, hanem maga is egy saját valóságot teremt, amelyben meg kell jelenniük az emberi nem által elismert pozitív értékeknek.

– Feladata a médianevelésnek, hogy érzékennyé tegye a gyermeket egy valódi szociális érdeklődést mutató, egy adott társadalom mindennapjait és viszonyait a valóságnak megfelelően, a maga gazdagságában közvetítő tömegmédiá iránt.

– Meg kell tanulnia azt is a gyermeknek, hogy a tömegkommunikáció önmagában nem képes egy társadalom magatartását, gondolkodását döntően formálni, de szerepe óriási az emberek befolyásolásában; tud ideálokat, eszményképeket sugallni, véleményeket megerősíteni vagy ellensúlyozni. Jó, ha mindezt a maga ambivalenciájában látja a gyermek.

Mindez természetesen hosszú évek átgondolt, következetes pedagógiai munkája eredményeképpen érlelődik meg a fiatalokban. Jó lenne, ha a társadalom, az iskola, a szülői ház ma már egy kicsit felkészültebben tudná latba vetni ezülyben a maga felismeréseit, tudását, stratégiáit.

2. A gyermek okos, alkotó lény

Ha ötletek, álmok merülnek fel az emberben, gyakran nyúl ceruzához, tollhoz, festékhez, anyaghoz, hogy önmaga és mások számára formába öntse a formába kívánczót. A fényképezőgép, a mikrofon, a film – vagy videokamera, a computer – mindez éppoly természetes tartozik ma már életünkhöz, mint régebben a papír és a ceruza! –, az élesesű, alkotókész gyermek számára mind csodálatos médium és kiapadhatatlan örömforrás.

Napjainkban a világ sok országában hosszú évek óta természetes, hogy a gyerekek ötleteiket, történeteiket, látomásait szüzsészerűen leírják, story boardot rajzolnak,

képkivágásról, kameraállásról gondolkodnak, kamerával álló- és mozgóképeket, animációs felvételeket készítenek, megkomponálják és produkálják a zenét és a zörejeket, megírják, elmondják és rögzítik a dialógust – végül együtt megnézik, megbeszélik, sőt, saját fesztiváljaikon bemutatják munkáikat.

Azoknak a műfajoknak és technikáknak a sorsa, amellyel a gyerekek dolgozhatnak és alkothatnak, szinte végtelen, és természetesen kötetlen. Készülhet fotó- vagy videoriport, mese, történet, oktatófilm, vallomás, dokumentumműsor, újság, magazin, diasorozat történetről vagy állatokról, játékfilm, természetfilm; lehet dolgozni fényképezőgéppel, 8 mm-es filmmel, videokamerával, computerrel (grafika), stb. Egy, már hagyományokkal rendelkező gyermekműhely úgyszólván kipróbálja előbb-utóbb valamennyit!

Igen, kreativitás ez a javából, s még mellette a technikáról, a technikával való bánás tudnivalóiról és moráljáról is sok mindent meg lehet tanulni. S hogy mennyire nem választható el egymástól, a jelen írásban a médianevelésnek két nagy területe, bizonyítja az is, hogy a gyermek alkotómunkája során törvényszerűen szembekerül mindazzal a problémával, gondokodnivalóval, amelyet fentebb említettünk, és a saját tevékenysége folyamatában kénytelen is így-úgy reflektálni mindegyikre. Hiszen pl. a gyermekek által készített film, fotómontázs, iskolarádió vagy újság témáiban és e produktumok megszületése során fontos társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális stb. problémák vetődnek fel az alkotó gyermekközösség – és a nézők, olvasók, hallgatók – számára.

III. Ki és hol foglalkozzék médiapedagógiával?

Minden oktatáspolitikus, akinek az új princípium hazai bevezetésével és gondozásával kapcsolatban döntési kötelessége és lehetősége van.

Minden médiapedagógus, akit felkészültsége kötelez egy nemzeti program kidolgozására, a megvalósításban való részvételre.

Minden fotó-, film- és videoszakember, művész, (újság)író, aki saját hivatásának társadalmi, pedagógiai lehetőségeit, hatásait ismeri, átéli, morálisan interpretálja, és szívesen foglalkozik gyerekekkel.

Minden szülő, akit kellőképp felkészítettek rá, hogy családjának szokásrendszerét megfelelően alakítsa, s aki szeretné, hogy gyermeke szabadabb ember legyen, mint ő.

Minden főiskolai, egyetemi oktató, aki a leendő pedagógusokat bevezeti a médiapedagógiával, médianeveléssel kapcsolatos tudnivalókba.

Minden pedagógus, aki megfelelő szakmai képzést kapott, és tanítványainak életkorához, érdeklődéséhez, szaktárgyának specifikumaihoz igazodva konkretizálja és oldja meg a médianevelés feladatait.

Minden gyermek, aki alkotásaival önmagának és másoknak örömet szerez; gondolataival, szabadon feltörő és tudatosan formált véleményével befolyásolja környezetét, és különb értékek közvetítésére készíti, sőt, kényszeríti a médiapiacot.

És bizonyára szükség van egy szervező, koordináló, alkotó csapatra is, amely ha kell, kezdeményez, mindig figyel, közvetít, összegez. E csapat tagjai alapították a Magyar Médiapedagógiai Műhelyet (továbbiakban MMM). Programjukat, terveiket az alábbiakban foglalmazták meg.

IV. Mit tervez és mihez keres érdeklődőket, pártolókat a magyar médiapedagógiai műhely?

1. Teljes pedagógiai program formájában kidolgozza a magyar közoktatás számára javasolt médianevelési stúdiumokat.

2. Teljes pedagógiai program formájában kidolgozza a felsőoktatás számára a médianevelési tantárgy-javaslatot.

3. Megtervezi a gyakorló pedagógusok médianevelésre való felkészítésének programját. Központi kurzusokat tervez és szervez, amelyekben legalább néhány majdani bázis, majdani módszertani központ szakmai vezetőit felkészíti városa (megyéje) médianevelési programjának irányítására.

4. Működteti – részben országos módszertani központként – saját gyermekműhelyét (LATERNA MAGICA), ahová neves művészeket is meghív egy-egy "mesterkurzusra".

5. A MMM működteti – országos módszertani központként, információs bázisként és európai archívumként is – médiatárát és archívumát. Az itt elhelyezett médiumok téma szerint:

- gyermekmunkák archívuma;
- oktató médiumok tára;
- médiapedagógiai, médianevelési témákat feldolgozó médiumok tára;
- nevelési, pedagógiai, gyógypedagógiai, kommunikációelméleti, szociológiai, politikai, művészettörténeti-elméleti médiumok tára;
- környezetvédelmi, természetvédelmi médiumok tára;
- gyermekek életét, sorsát, problémáit feldolgozó alkotások tára.

6. A MMM lehetőségeihez képest informálja a társadalmat, elsősorban a családokat és az iskolákat céljairól, tevékenységéről, eredményeiről.

7. A Műhely felnőtt szakemberei és a Laterna Magica gyermekalkotói részt vesznek a témába vágó hazai és nemzetközi szemináriumokon, konferenciákon, fesztiválokon; hasonlókat hazánkban szerveznek. Ezen alkalmakkor a Műhely bemutatja elméleti és gyakorlati tevékenységének eredményeit.

8. A MMM professzionális szinten is készít médiumokat, elsősorban a következő témakörökben:

- médiapedagógia, médianevelés;
- tantárgyi programok;
- interperszonális kommunikáció;
- gyermek- és ifjúságvédelem, családvédelem, testi és lelki egészségvédelem, hátrányos helyzetű gyermekek, fogyatékos gyermekek, nevelési problémák;
- környezetvédelem, természetvédelem;
- nemzeti identitástudat, önértékelés, viszony a saját és más népek értékeihez.

(Mindezen témák a Gyermekjogi Konvenciónak a Magyar Médiapedagógiai Műhely által megvalósítandó céljaiból következnek.)

9. Summája: kezdeményezzünk mi, emberek olyan viszonyt a médiumokkal, hogy a Janus-Arcú Média mindenkor az emberi arcát fordítsa felénk!